

**NÓKIS QALASÍNDA BILIMLENDIRIW SISTEMASÍNÍN RAWAJLANÍWÍ
HÁM JAYLASÍW ÓZGESHELİKLERI**

Saliev Erkinbay Polat ulı – assistant oqıtıwshı

erkinsaliev95@gmail.com

Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

**РАЗВИТИЕ И ОСОБЕННОСТИ РАЗМЕЩЕНИЯ СИСТЕМЫ
ОБРАЗОВАНИЯ В ГОРОДЕ НУКУС**

Салиев Еркинбай Полатович – ассистент преподаватель

Нукусский государственный педагогический институт имени Ажинияза

**DEVELOPMENT AND FEATURES OF THE EDUCATION SYSTEM LOCATION
IN THE CITY OF NUKUS**

Saliev Erkinbay Polatovich – assistant teacher

Nukus State Pedagogical Institute named after Ajiniyaz

Tayanch so'zlar: aholiga xizmat ko'rsatish, maktabgacha ta'lim, bolalar soni, maktabgacha ta'lim tashkilotlari, umumiy o'rta ta'lim, o'quvchilar soni, o'rta-maxsus kasb-hunar va oliy ta'lim, student, o'qituvchi, xizmat ko'rsatish radiusi, shaharsozlik normalari va qoidalari.

Rezyume. Maqolada Nukus shahrida maktabgacha, maktab, o'rta-maxsus kasb-hunar va oliy ta'lim tizimining tashkillashtirilishi, hududiy joylashuv xususiyatlari ochib berilgan.

Ключевые слова: обслуживания населения, дошкольное образование, количество детей, дошкольные образовательные организации, общее среднее образование, число учащихся, среднее-специальное профессиональное и высшее образование, студент, преподаватель, радиус обслуживания, градостроительные нормы и правила.

Резюме. В статье раскрыта организация системы дошкольного, школьного, среднего профессионального и высшего образования в городе Нукусе, особенности территориального размещения.

Key words: public services, preschool education, number of children, preschool educational organizations, general secondary education, number of students, secondary specialized vocational and higher education, student, teacher, service radius, urban planning norms and rules.

Summary. The article describes the organization and distribution of the preschool, school, secondary vocational and higher education system in the city of Nukus, the features of territorial distribution.

Kirisiw. Qaraqalpaqstan Respublikasınıń paytaxtı Nókis qalasınıń zamanagóy, siyasiy, ekonomikalıq jaqtan rawajlanǵan dáwiri onıń mádeniy hám ilim orayı sıpatındaǵı infrastrukturası sońǵı on jıl ishinde júdá joqarı pátlerde gúzetildi. Búgingi kúni qalanıń kórkine kórik baǵıshlap turǵan imaratlar gárezsizlik jıllarında boy tikledi, barları zamanagóy usılda qayta rekonstruksiyalandı.

Qalada 9 joqarı oqıw ornı, 55 ulıwma bilim beriw mektepleri, 268 mektepke shekemgi bilimlendiriw mákemeleri, sonnan: 63 i mámleketlik mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkemleri, 205 i mámleketlik emes, 2 akademiyalıq licey, 2 kásip-óner kolledji, 2 kásip-óner mektebi, 8 texnikum, 10 joqarı oqıw ornı, 1 oraylıq kóp tarmaqlı poliklinika, 12 shańaraq poliklinikası, 17 emlew xana, 3 teatr, 6 muzey, 5 mádeniyat hám dem alıw baǵları, 15 sport maydanshaları, 1 stadion hám 2 sport zal bar [5].

Nókis qalasınıń turaqlı xalqınıń sanı 2026-jıl 1-yanvar jaǵdayı boyınsha 349,4 mıń adam bolıp, 2025-jılǵı 1-yanvarınan 4,7 mıń adamǵa yaqı 1,4 % ke ósken. Xalıqtıń tıǵızlıǵı 1 km² jerge 1588 adamdı quraydı.

2026-jılǵı 1-yanvar jaǵdayına bola Qaraqalpaqstan Respublikasınıń xalqı 2 053,2 mıń adamdı, qala xalqı bolsa 999,5 mıń adamdı qurap, Nókis qalasında respublika xalqınıń 17 % i, qala xalqınıń bolsa 35 % i jasaydı [8].

2026-jılǵı 1-yanvar jaǵdayına bola respublikada 1 031,4 mıń erkekler, 1 021,7 mıń hayallar jasap, Nókis qalasında respublikadaǵı erkeklerdiń 16,7 % i, hayallardıń bolsa 17,3 % i jasaydı (1-keste).

**1-keste. Qaraqalpaqstan Respublikası hám
Nókis qalasınıń turaqlı xalq sanı
(2026-jılǵı 1-yanvar jaǵdayı boyınsha)**

Aymaq	Jámi xalq sanı	Sonnan:	
		erkekler	hayallar
Qaraqalpaqstan Respublikası	2 053 173	1 031 441	1 021 732
Nókis qalası	349 392	172 710	176 682
Procentte, %	17 %	16,7 %	17,3 %

Keste Qaraqalpaqstan Respublikası Statistika basqarması maǵlıwmatları tiykarında avtor tárepinen dúzilgen [8].

Materiallar hám usıllar. Bul maqalada tiykarınan geografiyalıq salıstırıw, kameral, aymaqlıq analiz, statistikalıq-matematikalıq metodlardan paydalanıldı.

Ádebiyatlarga sholıw. Sociallıq tarawlar, sonıń ishinde xızmet kórsetiw tarawları boyınsha ilimiy izertlew jumısları Abramov M.A., Alekseev A.I., Kovalev S.A., Tkachenko A.A., Pokshishevskiy V.V., Merkusheva L.A., Belenskiy V.R., Vaytekunas S., Manak B.A., Rutgayzer V.M., Nikolskiy I.V., Kalmutskaya E.I., Rodoman B.B., Luxmanov D.N., Florya S.I. hám basqa ilimpazlar tárepinen ámelge asırılǵan. Qaraqalpaqstan Respublikası xalqınıń rawajlanıw ózgeshelikleri hám oǵan xızmet kórsetiw máselelerin K.Rzaev, T.Tadjimov, E.Umarov, G.Utepova, G.Xodjaeva, G.Bekbulatova, Z.Abdalova, V.Tatıbaeva, M.Oteuliev, K.Uzakbaev ham.t.b. ilimpazlar úyrengen.

Talqlaw hám nátiyjeler. Mektepke shekemgi bilimlendiriw. Mektepke shekemgi bilimlendiriw úziksiz bilimlendiriwdiń baslanǵısh buwını esaplanadı. Ol balanıń

salamat hám rawajlangan shaxs bolıp qalıplesiwin támiyinlep, oqıwǵa bolǵan qızıǵıwshılıǵın arttırıp, sistemalı oqıtıwǵa tayarlap baradı. 6-7 jasqa shekem bolǵan balalar mektepke shekemgi bilimlendiriwdiń mámleketlik hám mámleketlik emes mákemelerinde hám shańaraqlarda ámelge asırıladı. Mektepke shekemgi bilimlendiriwdiń maqseti – balalardı mekteptegi oqıwǵa tayarlaw, olardı salamat, rawajlangan, jetik insan sıpatında qalıplestiriw, qábiletlerin ashıp beriw, oqıwǵa, sistemalı bilimlendiriwge bolǵan qızıǵıwshılıǵın támiyinlew bolıp esaplanadı.

Mektepke shekemgi bilimlendiriw mákemeleri – Ózbekstan Respublikasındaǵı bilimlendiriw mákemeleriniń túri bolıp, túrli baǵdardaǵı mektepke shekemgi bolǵan dáwirdegi ulıwma bilim beriw baǵdarlamaların ámelge asıradı. Mektepke shekemgi bilimlendiriw mákemeleri 2 jastan 7 jasqa shekem bolǵan balalardı tárbiyalawdı, oqıtıwdı, qadaǵalawdı, baǵıwdı hám salamatlastırıwdı támiyinleydi [7].

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2017-jılı 30-sentyabr sánesinde qabıl etilgen “Mektepke shekemgi bilimlendiriw ministrigin shólkemlestiriw haqqında”ǵı PQ-3305 sanlı qararı qabıl etildi [2]. Bul qarardıń tiykarında sońǵı jıllarda respublikamızda kóplegen jańa mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkemleri óz jumısların basladı.

2025-jıldıń 1-yanvar jaǵdayına qaraǵanda, Nókis qalasında mektepke shekemgi bilimlendiriw jasındaǵı (3-7 jaslı balalar) balalardıń sanı 22 882 quraǵan bolıp, sonnan 20 580 bala mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkemlerine qamtıp alınǵan. Bul bolsa Nókis qalasında 3-7 jas aralıǵındaǵı balalardıń 89,9% i mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkemlerine qamtıp alınǵanlıǵın kórsetedi. Olarǵa qala boyınsha jámi 268 mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkemi xızmet kórsetip kelmekte. Mámleketlik MSHBM 63 bolıp, sonnan 60 ı Qaraqalpaqstan Respublikası Mektepke shekemgi hám mektep bilimlendiriw ministrigi quramında, 3 ewi hár qıylı mámleketlik mákemelerge qarastı. Mámleketlik MSHBM lerinde 14 112 bala qamtıp alınǵan bolıp, Nókis qalasındaǵı barlıq baqshalarǵa qamtıp alınǵan balalardıń 68,6 % in quraydı. Mámleketlik emes MSHBSH lardıń sanı 205 ti qurap, sonnan 25 i jeke, 21 i mámleket jeke sheriklik, 162 si shańaraqlıq mektepke shekemgi bilimlendiriw mákemeleri bolıp esaplanadı. Mámleketlik emes MSHBSH larda 6 468 bala tárbiyalanıp, bular barlıq baqshalarǵa qamtıp alınǵan balalardıń 31,4 % in quraydı (2-keste).

2-keste. Qaraqalpaqstan Respublikası hám Nókis qalası mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkemleri haqqında maǵlıwmat

Aymaq ataması		Qaraqalpaqstan Respublikası	Nókis qalası
Jámi 3-7 jaslı balalar sanı (01.01.2025 jıl)		154 544	22 882
Jámi	MShBSh sanı	1 788	268
	Qamtıp alınǵan balalar sanı	129 833	20 580
	Qamtıp alıw kórsetkishi % te	84,0	89,9

Mámleketlik MShBSh	MShBSh sanı		502	63
	Qamtıp alınǵan balalar sanı		89 602	14 112
Sonnan	MShMBM qaramaǵındaǵı	MShBSh sanı	496	60
		Qamtıp alınǵan balalar sanı	89 283	13 894
	Mákeme -lerge qarashı	MShBSh sanı	6	3
		Qamtıp alınǵan balalar sanı	319	218
Mámleketlik emes MShBSh	MShBSh sanı		1 286	205
	Qamtıp alınǵan balalar sanı		40 231	6 468
Sonnan	Jeke	MShBSh sanı	25	22
		Qamtıp alınǵan balalar sanı	1 245	1 220
	MJSH	MShBSh sanı	111	21
		Qamtıp alınǵan balalar sanı	9 707	1 772
	Shańaraqlıq	MShBSh sanı	1 150	162
		Qamtıp alınǵan balalar sanı	29 279	3 476

Keste Qaraqalpaqstan Respublikası Statistika basqarması maǵlıwmatları tiykarında avtor tárepinen dúzilgen.

MSHBM menen qamtıp alıwda usı túrdegi mákemelerdiń xızmet kórsetiw radiusıda áhmiyetli kórsetkish esaplanatuǵının atap ótiw kerek. Ózbekstan Respublikası “Qala qurılısı normaları hám qaǵıydarları (QNQ 2.07.04-2019) (Awıl xojalıǵı kárxanaları aymaqların arxitekturalıq rejelestiriw hám shólkemlestiriw)” mádeniy-aǵartıwshılıq hám sawda-turmıshlıq xızmet kórsetiw tarmaǵın shólkemlestiriw bóliminiń 7.14-bántinde elatlı punktlerde mádeniy-aǵartıwshılıq hám sawda-turmıshlıq xızmetlerdi kórsetiwshi kárxanalar hám mákemeler tarmaǵınıń jaylasıwı bar obektlerdiń bunday obyektlerge mıtájlikti esapqa alǵan halda islengen analiz tiykarında, ózine tán milliy ózgeshelikler hám qalıplesken dástúrlerdi esapqa alǵan halda sheshiliwi kerek ekenligi kórsetilgen (Qala qurılısı norması). Usı jaǵınan, mektepke shekemgi bilimlendiriw shólkemleri (baqsha-yashılar) xızmet kórsetiw radiusları hár bir awıllıq elatlı punkttiń 30 minut ishinde piyada jetip barıw múmkin bolǵan jerinde, 500-750 metr radiusta jaylastırılǵanı maqsetke muwapıq. Bul jaǵday qalalıq awıllıq elatlı punktler kesiminde de ózgeshelenedi. Máselen, qalalıq jerlerde xızmet kórsetiw radiusı 300 metr, awıllıq jerlerde 500 metr bolıwı qaǵıyda sıpatında keltirilgen [3].

Ótkerilgen izertlewlerimiz nátiyjesinde, Qaraqalpaqstan Respublikası paytaxtı Nókis qalası hám Nókis rayonında MSHBMleriniń xızmet kórsetiw radiusı anıqlandı. Anıqlawda:

$$R^{Sr} = \frac{\sqrt{A^{Sr}}}{n} \times 1000 \text{ [4; 153-b.]}$$

formulasınan paydalanıldı.

Bul jerde, R^{Sr} = xızmet kórsetiw radiusı;

A^{Sr} =belgili túrdegi mákemelerdiń xızmet kórsetiw arealı;

n = belgili túrdegi xızmet kórsetiw mákemeleri sanı;

1000 = kilometr esabınan metrge ótiw kórsetkishi.

Nókis qalasınıń maydanı 220,0 kv.km.ge teń bolıp, qalada 2025-jıl 1-yanvar jaǵdayına bola 268 MSHBSH jumıs alıp baradı.

Demek,

$$R^{Sr} = \frac{\sqrt{A^{Sr}}}{n} = \frac{\sqrt{220}}{268} = \frac{14,8}{268} \approx 0,055 \times 1000 = 55$$

Nókis qalasında MSHBMLeriniń xızmet kórsetiw radiusı 55 metrge teń.

Sońǵı jıllarda bunday jaǵday tiykarınan jeke menshik hám shańaraqlıq MSHBM esabınan jüz bermekte.

Ulıwma orta bilimlendiriw. Ózbekstan Respublikasınıń "Bilimlendiriw haqqında"ǵı Nızamınıń 5-statyasında "Jınısı, rasası, milleti, tili, dini, sociallıq kelip shıǵıwı, isenimi, jeke hám sociallıq dárejesine qaramastan, hár kimge bilim alıwǵa teń huqıqlar kepillenedi," delingen [1].

Ulıwma orta bilimlendiriwdiń maqseti oqıwshılardı mádeniy hám turmıshlıq, xalıq xojalıǵınıń túrli tarawlarında xızmet kórsetiw ushın zárúr bolǵan ilim tiykarlarınń sistemalı bilimleri, sheberlik hám kónlikpe menen qurallandırwıdan hámde arnawlı bilimlendiriw (kásip-óner, texnikalıq, orta, joqarı) imkaniyatın jaratıwdan ibarat.

Ózbekstanda májbúriy, biypul, múddeti 11 jıldan ibarat bolǵan ulıwma orta bilimlendiriw sisteması bar bolıp, ol baslanǵısh (1-4-klaslar) hám (5-11-klaslar) bilimlendiriwge bólinedi.

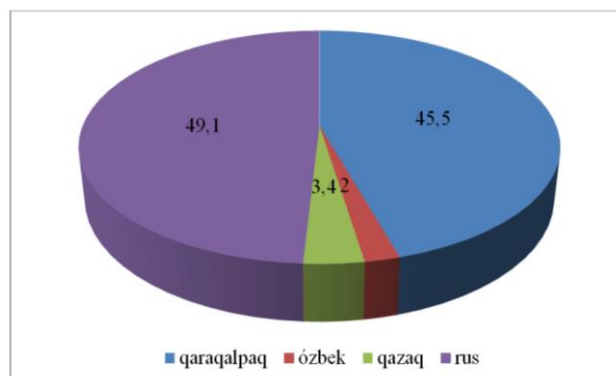
Baslanǵısh bilimlendiriw ulıwma orta bilim alıw ushın zárúr bolǵan bilim hám kónlikpeniń, sawatlılıq tiykarlarınń qalıplestiriliwına baǵdarlangan. Birinshi klasqa balalar 6-7 jastan qabıl etiledi [6].

2025–2026-oqıw jılında Nókis qalası aymaǵında 48997 oqıwshı ornı quwatına iye jámi 55 ulıwma bilim beriw mektebi bar bolıp, olardaǵı jámi 2 586 klasslarda 65 587 oqıwshı bilim alıp kelmekte.

Ulıwma orta bilim beriw shólkemlerinde bilim alıp atırǵan oqıwshılar sanınıń oqıtılıp atırǵan tiller boyınsha bólistiriliwinde jaǵday tómendegishe: jámi oqıwshılardıń 45,5% (1 192 qaraqalpaq klasslarında 29 826 oqıwshı) qaraqalpaq tilinde, 2,0% (83 ózbek klasslarında 1 319 oqıwshı) ózbek tilinde, 49,1% (1 103 rus klasslarında 32 180 oqıwshı) rus tilinde, 3,4% (207 qazaq klasslarında 2 262 oqıwshı) qazaq tilinde bilim alǵan (1-súwret).

Úyrenilip atırǵan oqıw jılında Nókis qalasındaǵı ulıwma bilim beriw mekteplerinen 53 i 2 smenada, 2 ewi 1 smenada jumıs alıp barǵan.

Házirgi waqıtta Nókis qalası mekteplerinde 64,5 mın oqıwshılar bolıp, qalada bir mektepke ortasha 1172 oqıwshı tuwrı keledi. Ulıwma orta bilimlendiriw sisteması parıqlı túrde bilimlendiriw túrleriniń eń ǵalabalasqanı esaplanadı. Sonlıqtan, onıń muǵdarlıq hám sapa kórsetkishlerine ayrıqsha itibar qaratiladı

1-súwret. Nókis qalasındaǵı ulıwma orta bilim beriw shólkemlerinde oqıp atırǵan oqıwshılar sanınıń oqıtılauın tiller boyınsha bólistiriliwi (fizikalıq yamasa ruwxıy rawajlanıwında kemshiligi bolǵan balalar ushın mektep hám klasslardıń oqıwshıların, 2025-2026-oqıw jılı basına, procentte)

Súwret Qaraqalpaqstan Respublikası Statistika basqarması maǵlıwmatları tiykarında avtor tárepinen dúzilgen [8].

Ózbekstan Respublikası qala qurılısı normaları hám qaǵıydaları boyınsha qalalıq orınlarda baslawısh mektepler 300-500 metr aralıqta, tiykarǵı mektepler 500-750 metr aralıqta jaylastırıw názerde tutılǵan [3].

Biziń analizimiz boyınsha Nókis qalasınıń Shımbay gúzarı MPJ aymaǵında jaylasqan mekteptiń ortasha xızmet kórsetiw radiusı 2,5 km ge jaqın bolsa, al Gúzar MPJ aymaǵındaǵı mekteptiń ortasha xızmet kórsetiw radiusı bolsa 430 metrdi quraǵan.

$$R^{Sr} = \frac{\sqrt{A^{Sr}}}{n} = \frac{\sqrt{6,05}}{1} = \frac{2,46}{1} \approx 2,46 \times 1000 = 2460$$

$$R^{Sr} = \frac{\sqrt{A^{Sr}}}{n} = \frac{\sqrt{0,185}}{1} = \frac{0,43}{1} \approx 0,43 \times 1000 = 430$$

Bul analizlerden belgili bolǵanıday, Nókis qalasınıń peroferiyasında (shetinde) jaylasqan MPJ aymaqlarında oqıwshılardıń mektepke barıw aralıǵı kórsetilgen normalardan bir qansha joqarı.

Orta arnawlı kásip-óner hám joqarı bilimlendiriw. 2024–2025-oqıw jılında Qaraqalpaqstanda 2 akademiyalıq licey bolıp, olar Nókis qalasında, Qaraqalpaq mámleketlik universiteti akademiyalıq liceyi hám Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı liceyinen ibarat. Akademiyalıq liceylerde jámi 1,7 mın oqıwshı bilim alǵan.

Sonday-aq, Nókis qalasında 2 kásip-óner mektebi (kásip-óner mekteplerinde kadrılar tayarlaw ulıwma bilim beriw mákemeleriniń 9-klass pitkeriwshileri esabınan qalıplestirilgen toparlarda, 2 jıllıq ulıwma bilim beriw hám qanıgelik pánleriniń integraciyalasqan baǵdarlamaları tiykarında kúndizgi bilimlendiriw túrinde ámelge asırıladı) bolıp, olarda jámi 1 591 oqıwshı bilim alǵan.

Sonday-aq, Nókis qalasında 2 kásip-óner kolledji (171 oqıwshı) jumıs alıp barǵan, olarda 37 pedagog xızmetker jumıs alıp barǵan.

2024–2025-oqıw jılı basında Nókis qalasında 8 texnikum jumıs alıp barǵan. Olarda 4 627 oqıwshı bilim alǵan. Paytaxtıımızda yuridikalıq, transport, sanaat, veterinariya medicinası, injenerlik, agroekonomika hám málimleme kommunikaciyaaları qanıgeligine iye texnikumlarda bar. Texnikumlarda sabaq processleri qaraqalpaq,

ózbek hám rus tillerinde, kúndizgi, keshki hám sırtqı bilimlendiriw baǵdarlarında alıp barıladı.

Bilimlendiriw sistemasın nátiyjeli alıp barıwda olarǵa jetik, maman kadrlar jetkerip beriw áhmiyetli másele bolıp esaplanadı. Ózbekstan Respublikasında joqarı bilimlendiriw úzliksiz bilimlendiriw sistemasınıń ǵárezsiz túri bolıp, respublika nızamshılıǵına muwapıq ulıwma orta hám orta arnawlı, professional bilimlendiriw tiykarında joqarı bilimlendiriw shólkemlerinde ámelge asırıladı.

2025–2026-oqıw jılı basında Qaraqalpaqstanda 11 joqarı oqıw orını hám 1 Tashkent mámleketlik ekonomika universitetiniń Tórtkúl fakulteti xızmet kórsetpekte (3-keste). Regiondaǵı JOOlarınń 10 ı Nókis qalasında, 2 ewi Tórtkúl qalasında jaylasqan. Xojelide yuridikalıq dizimnen ótken Innovaciyalıq texnologiyalar universiteti iskerligin tolıǵı menen (sırtqı bóliminen tısqarı) paytaxtıımızda ámelge asırmaqta. Respublika JOOlarındaǵı studentler sanı 73 889 bolıp, sonnan 9010 studnet Tórtkúl qalasındaǵı JOOlarında, qalǵan 64 879 student Nókis qalasındaǵı JOOlarında bilim almaqta, olarǵa 2669 professor-oqıtıwshı xızmetkerler sabaq beredi. Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı hám Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti respublikadaǵı iri joqarı oqıw orınları esaplanadı. Olarda sáykes túrde, 26 697 hám 13 497 student bilim almaqta. Mámleketlik emes JOO esaplangan Innovaciyalıq texnologiyalar universitetinde 5 231 hám Tashkent gumanitar pánler universitetiniń Tórtkúl filialında bolsa 9 010 student bilim almaqta.

3-keste. Qaraqalpaqstan Respublikasında jaylasqan JOO hám olardaǵı studentler sanı

JOO atı	Student-ler sanı
Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti	26 697
Ájiniyaz atındaǵı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı	13 497
Nókis mámleketlik texnika universiteti	5 802
Qaraqalpaqstan awıl xojalıǵı hám agro-texnologiyalar institutı	3 091
Qaraqalpaqstan medicina institutı	2 984
Ózbekstan mámleketlik kórkem-óner hám mádeniyat institutı Nókis filialı	1 673
Ózbekstan mámleketlik dene mádeniyatı hám sport universiteti Nókis filialı	1 571
Samarqand mámleketlik veterinariya medicinası, sharwashılıq hám biotexnologiyalar universiteti Nókis filialı	996
Ózbekstan mámleketlik konservatoriyası Nókis filialı	231
Tashkent mámleketlik ekonomika universitetiniń Tórtkúl fakulteti	2 207
Innovaciyalıq texnologiyalar universiteti (Nókis innovacion institutı) (mámleketlik emes JOO)	8 337
Tashkent gumanitar pánler universiteti Tórtkúl filialı (mámleketlik emes JOO)	6 803
Jámi	73 889

Keste Qaraqalpaqstan Respublikası Statistika basqarması maǵlıwmatları tiykarında avtor tárepinen dúzilgen.

Aytıp ótiw orınlı, sońǵı jılları Qaraqalpaqstanda ayırım rayonlarda da joqarı bilimlendiriw shólkemleriniń óz aldına fakultetleri shólkemlestirildi. Atap aytqanda, Bostan qalasında Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutınıń Ellikqala pedagogika fakulteti, Shımbay qalasında Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universitetiniń Shımbay fakulteti, Tórtkúl qalasında Tashkent mámleketlik ekonomika universitetiniń Tórtkúl fakulteti, jeke menshik JOO bolǵan Tashkent gumanitar pánler universitetiniń Tórtkúl filialı Xojeli qalasında jeke menshik JOO bolǵan Innovaciyalıq texnologiyalar universitetiniń sırtqı bólimi jumıs alıp barmaqta. Bunıń nátiyjesinde tiyisli qalalardıń respublika bilimlendiriw sistemasınıń aymaqlıq quramındaǵı orını hám áhmiyeti jáne de bekkemlenbeke.

Juwmaqlaw. Zamanagóy regionallıq ekonomika teoriyasında “xab” (hub) túsiniǵi ayrıqsha orın iyeleydi. Bul atama inglis tilinde “oraylıq noqat” degen mánisti ańlatıp, qanday da bir taraw yaki funkciya boyınsha óz átirapındaǵı aymaqlarǵa xızmet kórsetiwshi jetekshi qala yaki oraydı bildiredi. Awıl xojalıǵı baǵdarında qanıgelesken rayonlar ushın xızmet kórsetiw, bilimlendiriw hám medicina tarawları boyınsha kúshli “xab” qalanıń bolıwı pútkil regionnıń sociallıq-ekonomikalıq rawajlanıwın támiyinlewshi tiykarǵı faktor bolıp esaplanadı. Usı kózqarastan Nókis qalası Qaraqalpaqstan Respublikasında hám Tómengi Ámiwdárya ekonomikalıq rayonında áne usınday strategiyalıq oraylıq rol atqaradı.

Tómengi Ámiwdárya ekonomikalıq rayonu Qaraqalpaqstan Respublikası hám Xorezm wálayatı aymaqların óz ishine alıp, rayon ulıwma aymaǵı hám xalqınıń sanı 4,1 millionnan aslam esaplanadı. Bul rayonnıń sociallıq-ekonomikalıq kartasında Nókis qalası tek ǵana hákimshilik emes, al bilimlendiriw hám densawlıqtı saqlaw tarawları boyınsha da jetekshi orında turadı. Qala 349 000 nan aslam xalqı menen pútkil respublika xalqınıń shama menen 8,5 procentin ózinde jámlap, xızmet kórsetiw infrastrukturası basqa qalalarǵa salıstırǵanda bir qansha joqarı dárejede rawajlandırǵan.

Bilimlendiriw tarawındaǵı “xab” funkciyası Nókistiń pútkil Tómengi Ámiwdárya rayonu kólemindegi rolin anıq kórsetip beredi. Qaraqalpaqstan Respublikası kóleminde salıstırılǵanda, ulıwma orta bilimlendiriw mákemeleri sanınıń 40 procenti hám joqarı bilimlendiriw mákemeleriniń tolıq salmaǵı áyne Nókis qalasında jámlengenligi ayqın kórinedi. Respublikada jumıs alıp barıp atırǵan 12 joqarı oqıw orınları, olardıń filial hám fakultetlerinen 10 ı Nókis qalasında jaylasqan bolıp, qalǵan 2 si (Tashkent mámleketlik ekonomika universiteti Tórtkúl fakulteti hám jeke menshik bilimlendiriw mákemesi) Nókisten tısqarında jumıs alıp baradı. Bul joqarı oqıw orınlarında jámi 73 889 student bilim almaqta, olardıń 64 879 ı, yaǵnıy 87,8 procenti Nókis qalasında jaylasqan joqarı oqıw orınlarında oqıp atır.

Ádebiyatlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. (2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son).
2. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 2017-jılı 30-sentyabrdegi “Mektepke shekemgi bilimlendiriw ministrlogin shólkemlestiriw haqqında”ǵı PQ-3305 sanlı Qaraǵı.
3. ШНҚ 2.07.04-2019 Қишлоқ хўжалиги корхоналари ҳудудларини меъморийрежалаштириш ва ташкил қилиш. / Ўзбекистон Республикаси Қурилиш вазирлиги. –Тошкент: 2020.
4. Komilova N.Q., Jumaxanov Sh.Z., Mirzaaxmedov X.S., Toshpo‘latov A.M. Sotsial va madaniy geografiya (Darslik). – Toshkent: «ShafoatNur Fayz», 2020.
5. Uzakbaev K.K. Qoraqalpog‘iston Respublikasida aholiga xizmat ko‘rsatish sohalarining hududiy tarkibi va rivojlanish xususiyatlari: geog. fan. bo‘y. falsafa dokt. diss.. avtoreferati – Nukus: 2025. 44-b.
6. Uzakbaev K.K. Qoraqalpog‘istonda maktab ta’limi tizimining rivojlanishi va joylashuvi xususiyatlari. // “Fan va jamiyat” 4/1 son. –Nukus: 2025. 47-49-b.
7. Uzakbaev K.K. Qoraqalpog‘iston Respublikasida maktabgacha ta’lim tizimining tashkillashtirilishi va hududiy joylashuidagi tafovutlar. // “ Fan va jamiyat” 6/1 son. –Nukus: 2025. 53-56-b.